

HJALMAR SÖDERBERG

Doktor Glas

AVSNITT 7: 23 augusti – 7 oktober

23 augusti.

Det har regnat och blåst hela natten. Den första höststormen. Jag låg vaken och hörde två grenar gnissla mot varandra i den stora kastanjen utanför mitt fönster. Jag minns att jag steg upp och satt vid fönstret en stund och såg skytrasorna jaga varandra. Reflexen från gaslyktorna gav dem ett smutsigt tegelrött och brandfärgat sken. Jag tyckte att kyrkspiran krökte sig för stormen. Skyarna formade sig till gestalter, de blevo till en vild jakt av smutsiga röda djävlar, som tutade i lurar och visslade och skreko och fläkte trasorna av varandras kroppar och gjorde alla sorters hor¹. Och medan jag satt där brast jag plötsligt i skratt: jag skrattade åt stormen. Jag tyckte att den gjorde för mycket väsen av affären. Det gick mig som juden, då åskan slog ner just medan han åt en fläskkotlett: han trodde att det var för fläskbitens skull. Jag tänkte på mig och mitt, och jag trodde att stormen tänkte på det samma. Till sist somnade jag på min stol. En köldrysning väckte mig, jag gick till sängs men somnade inte mer. Och så blev det då till sist en ny dag.

Nu är det morgongrått och stilla, men regnar och regnar. Och jag har en förskräcklig snuva och har redan blött ner tre näsdukar.

Då jag vek upp tidningen vid mitt morgonkaffe, såg jag att pastor Gregorius är död. Helt plötsligt, av slag ... i vattenbutiken i Kungsträdgården ... En av våra mera kända läkare, som händelsevis befann sig i hans sällskap, kunde blott konstatera att döden inträtt ... Den avlidne var en av huvudstadens helst hörda och mest omtyckta predikanter ... En sympatisk och vidhjärtad

¹ hor: sex utanför äktenskapet

personlighet ... Femtioåtta år gammal ... Sörjd närmast av maka, född Waller, samt aldrig moder.

Ack ja, herregud, vi måste alla den vägen gå. Och han hade länge haft dåligt hjärta.

Men han hade alltså en gammal mor. Det visste jag inte. Hon måste vara förskräckligt gammal.

... Det är något visst dystert och otrevligt med det här rummet, isynnerhet sådana här regnvädersdagar. Allting här är gammalt och mörkt och litet malätet. Men jag trivs inte med nya möbler. I alla fall tror jag att jag får lov att skaffa mig nya gardiner för fönstret, de äro för mörka och tunga och hålla ljuset ute. Den ena är också litet bränd i kanten sedan den där natten i somras, då ljuset fladdrade till och den tog eld.

»Den där natten i somras» ... Låt mig tänka, hur längesen kan det vara? – Två veckor. Och jag tycker att det är en hel evighet sedan dess.

Vem kunde ana att han hade sin mor i livet ...

Hur gammal skulle min mor vara om hon levde nu? Å, inte så värst gammal. Knappt sextio år.

Hon skulle ha vitt hår. Hon skulle kanske gå litet tungt i backar och trappor. De blå ögonen, som voro ljusare än alla andras, skulle vara ännu ljusare nu av ålder och de skulle le gott under det vita håret. Hon skulle glädja sig åt att det har gått så bra för mig, men ännu mera skulle hon sörja över bror Ernst som är i Australien och aldrig skriver. Hon hade aldrig annat än sorg och bekymmer av Ernst. Därför tyckte hon mest om honom. – Men vem vet, han hade kanske blivit annorlunda om hon fått leva.

Hon dog för tidigt, min mor.

Men det är gott att hon är död.

(Senare.)

Nyss, då jag kom hem i skymningen, stannade jag som förstenad på tröskeln till salen. På bordet framför spegeln stod ett knippe mörka blommor i ett glas. Det var skymning. De fyllde rummet med sin tunga doft.

Det var rosor. Mörka, röda rosor. Ett par nästan svarta.

Jag stod alldeles stilla mitt i det tysta, skymningsstora rummet och vågade knappt röra mig och knappt andas. Jag tyckte mig gå i en dröm. Blommorna på spegeln – det var ju de mörka blommorna från min dröm.

Ett ögonblick blev jag rädd. Jag tänkte: detta är en hallucination; jag börjar gå sönder, det lider mot slutet med mig. Jag vågade icke gå fram och taga blommorna i min hand av fruktan att gripa i tomma luften. Jag gick in i mitt arbetsrum. På skrivbordet låg ett brev. Jag bröt det med darrande fingrar i tanke att det kunde ha något samband med blommorna; men det var en middagsbjudning. Jag läste det och skrev ett ord till svar på ett visitkort: »kommer». Så gick jag åter ut i salen: blommorna voro kvar. Jag ringde på Kristin; jag ville fråga henne vem som hade kommit med blommorna. Men ingen kom på min ringning; Kristin var utgången. Det fanns ingen i våningen mer än jag.

Mitt liv börjar blanda sig med mina drömmar. Jag kan inte längre hålla dröm och liv i sär. Jag känner till det där, jag har läst om det i stora böcker: det är början till slutet. Men en gång måste ju slutet komma, och jag fruktar ingenting. Mitt liv blir mer och mer dröm. Och det har kanske aldrig varit annat. Jag har kanske drömt hela tiden, drömt att jag är läkare och att jag heter Glas och att det fanns en präst som hette Gregorius. Och jag kan när som helst vakna som gatsopare eller biskop eller skolpojke eller hund – vad vet jag ...

Å, dumheter. När drömmar och varsel² börja slå in, och det icke är fråga om pigor och gamla fruntimmer utan om högre organiserade individer, då säger psykiatrien att det är ett tecken till begynnande andlig desorganisation³. Men hur förklaras det? Det förklaras så, att man i de allra flesta fall aldrig har drömt det som »slår in»; man tycker att man har drömt det, eller också att man har upplevat alldeles detsamma en gång förr, in i de minsta detaljer. Men min dröm med de mörka blommorna har jag uppskriven! Och blommorna själva, de äro ingen hallucination, de stå där och dofta och äro levande, och någon har kommit hit med dem.

Men vem? Det finns ju bara en att gissa på. Skulle hon alltså ha förstått? Förstått och gillat och sänt dessa blommor som ett tecken därpå och ett tack? Det är ju vansinne, det är omöjligt. Något sådant händer inte, kan inte få hända.

² *varsel*: förvarning, tecken

³ *desorganisation*: upplösning

Det vore alltför förskräckligt. Det vore inte tillständigt. Det finns gränser för vad en kvinna får förstå! Är det så, då förstår jag ingenting längre, då vill jag inte leka med längre.

Det är ändå vackra blommor. Skall jag ställa dem på mitt skrivbord? Nej. De få stå där de stå. Jag vill inte röra vid dem. Jag är rädd för dem. Jag är rädd!

24 augusti.

Min snuva blev en hel liten influensa. Jag har stängt min dörr för mina patienter för att inte smitta ner dem, och håller mig inne. Jag har sänt återbud till middagen hos Rubins. Jag kan ingenting göra, inte ens läsa. Jag har nyss lagt patience med en gammal kortlek som jag har kvar efter min far. Jag tror att det ligger väl ett dussin gamla kortlekar i lådan till det förtjusande mahognyspelbordet, en möbel som ensamt den skulle kunna föra mig i fördärvet om jag hade den ringaste lust för spel. Skivan är klädd med grönt kläde när man slår upp den, den har avlånga gropar i kanten för markerna, och de delikataste inläggningar.

Ja, stort mera lämnade han mig heller inte i arv, min goda far.

Regn och regn ... Och det regnar inte vatten, utan smuts. Atmosfären är inte grå längre, den är brun. Och när regnet ibland saktar av på en stund, ljusnar den till ett smutsigt gult.

Över patiencekorterna på mitt bord ligga bladen av en sönderplockad ros. Jag vet inte varför jag satt och plockade bladen av den. Kanske för att jag kom att tänka på hur vi barn förr i världen brukade stöta rosenblad i en mortel och rulla dem till hårda kulor, som vi trädde upp på snören och gav mamma till halsband på hennes födelsedag. De luktade så gott, de där kulorna. Men efter några dar skrumpnade de ihop som russin och kastades bort.

Rosorna – ja, det var nu också en historia. Det första jag såg då jag kom ut i salen i morse var ett visitkort som låg på spegelbordet bredvid blomglaset: Eva Mertens. Jag förstår ännu i denna stund inte hur jag kunde undgå att se det i går. Och hur ända längst bort i andra ändan av helvete har den goda, söta flickan kunnat falla på den idén att skicka blommor till mig ovärdige syndare? Den djupare orsaken kan jag visserligen med ansträngande av mitt skarpsinne och med övervinnande av min blygsamhet gissa mig till; men anledningen? Förevändningen? Hur jag grubblar, kan jag inte tänka ut någon annan

förklaring än denna: Hon har läst eller hört talas om hur jag råkade vara närvarande vid det sorgliga dödsfallet; hon antar att jag är djupt uppskakad och har därför velat sända mig detta bevis på sin sympati. Hon har handlat plötsligt och impulsivt och så som det föll sig naturligt för henne. Det är ett gott hjärta på den flickan ...

Om jag skulle låta henne älska mig? Jag är så ensam. Förra vintern hade jag en gråstrimmig katt, men han sprang bort på vårsidan. Jag kommer ihåg honom nu, när skenet av den första höstbrasan dansar på den rödflammiga mattan: just där framför kakelugnen brukade han ligga och spinna. Jag ansträngde mig förgäves att vinna hans tillgivenhet. Han lapade min mjölk och värmdes sig vid min eld, men hans hjärta förblev kallt. Vad blev det av dig, Murre? Du hade dåliga anlag. Jag fruktar att du har kommit på dekadans⁴, om du ännu vandrar här på jorden. I natt hörde jag en katt skrika på kyrkogården, och jag tyckte alldeles att jag kände igen din röst.

*

Vem var det som sade: »Livet är kort, men timmarna äro långa.» Det borde ha varit en matematiker som Pascal, men det var visst Fénelon⁵. Synd, att det inte var jag.

*

Varför törstade jag efter en handling? Kanske mest för att råda bot på ledsnaden. »L'ennui commun à toute créature bien née,» som drottning Margareta av Navarra uttryckte det.⁶ Men det är länge sedan den var ett privilegium för »varelser av börd». Att döma av mig själv och några som jag känner, ser det ut som om den med stigande upplysning och välstånd vore på väg att sprida sig också bland populasen.⁷

Handlingen kom till mig som ett stort underligt moln, sköt en blix och drog förbi. Och ledsnaden blev kvar.

Men det är också ett rent fördömt influensaväder. Dagar som dessa tycker jag att det stiger upp gammal liklukt från kyrkogården och tränger in genom

⁴ dekadans: förfall, jämför "på dekis

⁵ François Fénelon (1651–1715), fransk teolog.

⁶ *L'ennui commun à toute créature bien née*: den livsleda som är vanlig hos varje person av fin (adlig) härkomst. Margareta av Navarra (1492–1549), drottning av Navarra (i norra Spanien). Hon skrev novellsamlingen *Heptameron*.

⁷ populasen: vanligt folk, massan, pöbeln

väggar och fönster. Regnet droppar på fönsterblecket. Jag känner det som om det droppade på min hjärna för att urholka den. – Det är något fel med min hjärna. Jag vet inte om den är för dålig eller för bra, men den är inte som den borde vara. Till gengäld vet jag åtminstone med mig själv att jag har hjärtat på rätta stället. Dropp – dropp – dropp. Varför äro de två små träden vid Bellmans grav så eländiga och tunna? Jag tror att de äro sjuka. Kanske gasförgiftade. Han borde sova under stora susande träd, den gamle Karl Mikael. Sov, ja – få vi sova? Riktigt? Den som visste det ... Det kommer för mig ett par rader ur en berömd dikt:

L'ombre d'un vieux poète erre dans la gouttière
avec la triste voix d'un fantôme frileux.⁸

»En gammal skalds skugga irrar i takrännan med den sorgsna rösten hos ett fruset spöke.« Det var tur för Baudelaire att han slapp höra hur det låter på svenska. Det är på det hela taget ett förbannat språk vi ha. Orden trampa varandra på tårna och knuffa varandra i rännstenen. Och allt blir så påtagligt och rått. Inga halvtoner, inga lätta antydningar och mjuka övergångar. Ett språk som tycks vara skapat till bruk för den outrotliga pöbelvanan att plumpa ut med sanningen i alla väder.

Det mörknar mer och mer: decembermörker i augusti. De svarta rosenbladen ha redan skrynklats sig. Men kortlapparna på mitt bord lysa i gälla skrattande färger i allt det grå som för att påminna om att de en gång blevo uppfunna för att skingra en sjuk och galen furstes svårmod. Men jag fasar vid blotta tanken på arbetet att samla ihop dem och vända de aviga rätt och blanda dem till en ny patience, jag kan bara sitta och se på dem och lyssna till hur »hjärterknekt och spaderdam viska dystert om sin begravda kärlek», som det står i samma sonnett.

Le beau valet de cœur et la dame de pique
causent sinistrement de leurs amours défunts.

Jag kunde ha lust att gå upp i det smutsiga gamla rucklet där snett över och dricka porter med flickorna. Röka en sur pipa och dra en spader med värdinnan och ge henne goda råd för hennes reumatism. Hon var här i förra veckan och klagade sin nöd, fet och präktig. Hon hade en tjock guldbrosch under

⁸ Diktцитaten är hämtade ur dikten "Spleen" i *Les Fleurs du Mal* (*Ondskans blommor*) av Charles Baudelaire, fransk poet (1821–1867).

isterhakan⁹ och betalade en femma kontant. Hon skulle bli smickrad av en kontravisit.

Det ringde på tamburdörren. Nu öppnar Kristin ... Vad kan det vara? Jag har ju sagt till att jag inte tar emot i dag ... En detektiv? ... Som låtsas vara sjuk, uppträder som patient ... Kom in du, min gubbe, jag skall nog sköta om dig ...

Kristin gläntade på dörren och slängde ett brev med svarta kanter på mitt bord. Inbjudning att bevista jordfästningen ...

*

– Min handling, ja ... »Vil Monsieur have den Historie paa heroiske Vers, saa koster det 8 skilling ...»¹⁰

25 augusti.

Jag såg i drömmen gestalter från min ungdom. Jag såg henne som jag kysste en midsommarnatt för längesedan, då jag var ung och icke hade dödat någon. Jag såg också andra unga flickor av dem som hörde till vår krets den tiden; en, som gick och läste det året jag blev student och som alltid ville tala med mig om religionen; en annan, som var äldre än jag och som gärna stod och viskade med mig i skymningen bakom en jasminhäck i vår trädgård. Och en annan, som alltid gjorde narr av mig, men som blev så ond¹¹ och häftig och föll i krampgråt en gång då jag gjorde narr av henne ... De gingo bleka i en blek skymning, deras ögon stodo vidöppna och förskrämda, och de gjorde tecken åt varandra då jag närmade mig. Jag ville tala till dem, men de vände sig bort och svarade mig icke. Jag tänkte i drömmen: det är helt naturligt, de känna inte igen mig, jag har blivit så förändrad. Men på samma gång förstod jag att jag bedrog mig själv, och att de mycket väl kände igen mig.

Då jag vaknade, brast jag i gråt.

28 augusti.

I dag var jordfästningen¹², i Jakobs kyrka.

⁹ *ister*: fett från gris

¹⁰ Citat ur pjäsen *Barselstuen* av den dansk-norske författaren Ludvig Holberg (1684–1754).

¹¹ *ond*: arg; *göra narr av*: driva med

¹² *jordfästning*: begravning

Jag gick dit: jag ville se henne. Jag ville se om jag kunde fånga en gnista från hennes stjärnögon genom floret. Men hon satt djupt böjd under sitt svarta dok¹³ och lyfte icke på ögonlocken.

Officianten¹⁴ utgick från Syrachs ord: »Från morgon till afton kan mycket ändra sig, och Herren kan allting med hast förvandla.»¹⁵ Han gäller för att vara ett världens barn. Och det är sant att jag ofta har sett hans blanka kranium lysa på teatrarnas parkett och hans vita händer forma sig till diskreta applåder. Men han är en framstående andlig vältalare, och han var tydligen själv djupt gripen av de gamla orden, som i oöverskådliga släktled ha ljudit vid oförmodade dödsfall och hastigt öppnade gravar och som ge ett så skakande uttryck åt människobarnens bävan under den okända handen som skuggar över deras värld och lika gåtfullt sänder dem dag och natt och liv och död. »Stillastående och förblivande är oss icke givet», sade prästen. »Det vore oss icke nyttigt, icke möjligt, icke ens uthärdligt. Förvandlingens lag är icke blott dödens: den är först och främst livets lag. Och likväl stå vi var gång på nytt lika överraskade och gripna av rysning inför förvandlingen, när vi se den så plötsligt fullbordad och så annorlunda än vi hade tänkt ... Det borde icke så vara, mina bröder. Vi borde tänka: Herren visste att frukten var mogen, fast det icke syntes så för oss, och lät den falla i sin hand» ... Jag kände mina ögon fuktas och dolde min rörelse i hatten. Jag glömde i denna stund nästan bort vad jag visste om orsaken till att frukten så hastigt hade mognat och fallit av ... Eller rättare: jag kände att jag i grunden icke visste mera därom än någon annan. Jag visste blott litet om de närmaste anledningarna och omständigheterna, men bakom dem förlorade sig den långa orsakskedjan i dunklet. Jag kände min »handling» som länk i en kedja, som våg i en rörelse; en kedja och en rörelse, som hade begynt långt före min första tanke och långt före den dag, då min far första gången såg med begärelse på min mor. Jag kände nödvändighetens lag: kände den rent kroppsligt som en ilning genom märm och ben. Jag kände ingen skuld. Det finns ingen skuld. Den rysning jag kände var densamma som jag stundom får av mycket stor och allvarsam musik eller mycket ensamma och ljusa tankar.

¹³ *dok*: huvudduk, slöja

¹⁴ *officiant*: den som leder en ceremoni som begravning eller bröllop

¹⁵ *Syrach*: *Jesus Syraks vishet* är en skrift som ingår i *Tillägg till Gamla Testamentet*.

Jag hade inte på årtal varit i en kyrka. Jag mindes hur jag som fjorton, femton års pojke hade suttit i dessa samma bänkar och bitit ihop tänderna i ursinne mot den feta utspökade skurken vid altaret och tänkt för mig själv, att den där humbugen¹⁶ kanske skulle kunna räcka i tjugu, högst trettio år ännu. En gång under en lång, tråkig predikan fattade jag det beslutet att själv bli präst. Jag tyckte att de präster jag sett och hört voro stympare¹⁷ i sitt yrke och att jag skulle kunna göra allt det där mycket bättre än de. Jag skulle stiga högt, bli biskop, ärkebiskop. Och när jag väl blivit ärkebiskop – då skulle man få höra på roliga predikningar! Då skulle det bli folk i Uppsala domkyrka! Men innan prästen hunnit till amen var min historia redan slut: jag hade en god vän i skolan som jag talade med om allting; jag var kär i en flicka; och så hade jag min mor. För att kunna bli biskop måste jag ju ljuga och göra mig till också för dessa, och det var omöjligt. Några måste man ha, som man kan vara uppriktig för ... Ja, herregud, den tiden, den oskyldiga tiden ... Det är underligt att sitta och tänka sig tillbaka in i en stämning och en tankekrets från längesedan gångna år. På sådant känner man tidens flykt. Förvandlingens lag, som prästen sade (det har han för resten huggit ur någon Ibsenpjäs). Det är som att se en gammal fotografi av sig själv. Och jag tänkte vidare: hur lång tid kan jag ännu ha kvar att irra omkring på måfå i denna gåtornas och drömmarnas och de otydbara fenomenens värld? Kanske tjugu år, kanske mer ... Vem är jag om tjugu år ...? Om jag vid sexton år genom något spökeri hade fått se i en syn mitt liv som det är nu, hur skulle det ha känts? – Vem är jag om tjugu år, om tio år? Vad tänker jag då om mitt liv av i dag? Jag har gått i väntan på erynnierna¹⁸ i dessa dagar. De ha inte kommit. Jag tror inte att det finns några. Men vem vet ... De göra sig kanske ingen brådska. De tycka kanske att de ha god tid. Vem vet vad de kunna göra av mig med åren. – Vem är jag om tio år?

Så fladdrade mina tankar som spräckliga fjärilar, medan ceremonien led mot sitt slut. Kyrkans portar slogos upp, man trängdes mot utgången under klockornas dån, kistan vacklade och gungade som ett skepp i portvalvet, och en frisk höstvind slog emot mig. Ute var det en gråblandad himmel och en tunn blek sol. Jag kände mig själv litet gråblandad och tunn och blek, som man blir

¹⁶ *humbug*: lurendrejeri

¹⁷ *stympare*: klåpare, person som är mycket dålig på något

¹⁸ *erynnierna*: hämndgudinnor i grekisk mytologi

av att sitta länge inklämd i en kyrka, isynnerhet när det är begravning eller nattvardsgång. Jag gick till badhuset vid Malmtorgsgatan för att få en finsk bastu.

Då jag hade klätt av mig och kom in i bastun hörde jag en välkänd röst:

– Här är varmt och gott som i ett litet avdelningskontor av helvete. Stina!

Borstning om tre minuter!

Det var Markel. Han satt uppkrupen på en hylla tätt under taket och dolde ofullständigt sina avgnagda knotor bakom ett färskt Aftonblad.

– Titta inte på mig, sade han då han fick se mig. Präster och murvlar¹⁹ skall man inte se nakna, säger predikaren.

Jag virade en våt handduk om huvudet och sträckte ut mig på en lave²⁰.

– A propos präster, fortfor han, så ser jag att pastor Gregorius begrovs i dag. Du var kanske i kyrkan?

– Ja, jag kommer just därifrån.

– Jag hade vakten på tidningen när underrättelsen om dödsfallet kom.

Mannen, som kom med notisen, hade gjort en lång sensationshistoria och blandat in ditt namn. Det tyckte jag var onödigt. Jag vet att du inte bryr dig så mycket om reklam. Jag gjorde om alltsammans och strök det mesta. Som du vet representerar vår tidning den upplysta opinionen och gör inte så stor affär av att en präst får slag. Men några vackra ord måste i alla fall sägas, och det gjorde mig ju alltid litet besvär ... »Sympatisk» gav sig ju självt, men det räckte ju inte. Så kom jag att tänka på att han troligtvis hade fetthjärta eller någonting i den vägen, eftersom han dog av slag, och så hade jag karaktäristiken färdig: en sympatisk och vidhjärtad personlighet.

– Käre vän, sade jag, du har en vacker livsuppgift.

– Ja, den skall du inte skratta åt! svarade han. Jag skall säga dig en sak: det finns tre slags människor – tänkare, murvlar och boskap. Till murvlarna räknar jag visserligen i hemlighet de allra flesta som kallas tänkare och diktare, och många murvlar hör till boskapen, men det hör inte hit. Tänkarnas sak är att skaffa rätt på sanningen. Men det finns en hemlighet med sanningen, som eget nog är mycket litet känd, fast jag tycker att den borde ligga i öppen dag – det är den, att det är med sanningen som med solen: dess värde för oss beror

¹⁹ *murvel*: journalist

²⁰ *lave*: bänk

uteslutande på den rätta distansen. Om tänkarna finge hållas, skulle de styra vårt klot rakt in i solen och bränna oss till aska. Det kan knappt förvåna att deras verksamhet tidtals gör boskapen ängslig, så att den ropar: släck solen, släck för satan, släck! Vi murvlar ha till uppgift att bevara den rätta och nyttiga distansen till sanningen. En riktigt god murvel – det finns inte många! – förstår med tänkaren och känner med boskapen. Det är vår sak att skydda tänkarna mot boskapens raseri och boskapen mot alltför starka sanningsdoser. Men jag medger gärna att den senare uppgiften är den lättare och den som vi i vardagslag fyller bäst, och jag medger också att vi däri ha en värdefull hjälp av en mängd oäkta tänkare och klokare boskap ...

– Kära Markel, svarade jag, du talar visa ord, och oaktat jag har en svag misstanke om att du varken räknar mig till tänkarna eller murvlarna utan till den tredje sorten, skulle det vara mig ett verkligt nöje att äta middag med dig. Den där olycksdagen då jag träffade prästen i vattenbutiken hade jag nyss förut sprungit och sökt dig överallt i just den avsikten. Kan du slå dig lös i dag? Så kör vi ut till Hasselbacken ...?

– En utmärkt idé, svarade Markel. En idé som ensamt den ställer dig i tänkarnas rangklass. Det finns tänkare som ha den finessen att dölja sig bland boskapen. Det är den allra gentilaste sorten, och jag har alltid räknat dig dit. Hur dags? Så, klockan sex, det är utmärkt.

Jag gick hem för att befria mig från de svarta byxorna och den vita halsduken. Hemma väntade mig en angenäm överraskning: min nya mörkgrå redingotkostym²¹, som jag beställde i förra veckan, var färdig och hemskickad. En blå, vitprickig väst hör också till. Det är svårt att åstadkomma en riktigare dräkt för en Hasselbacksmiddag en vacker sensommardag. Men jag var litet orolig för Markels apparition²². Han är nämligen alldeles oberäknelig i det fallet, den ena dagen kan han vara kostymerad till diplomat och den andra dagen till slusk – han känner ju alla människor och är van att röra sig i offentligheten som hemma i sina rum. Min oro berodde varken på fåfänga eller människofruktan: jag är en känd man, jag har min position, och jag kan äta middag på Hasselbacken med en droskkusk om det roar mig; och vad Markel beträffar känner jag mig alltid hedrad av hans sällskap utan att tänka på hans kläder. Men det sårar

²¹ *redingot*: en sorts jacka

²² *apparition*: utseende

mitt skönhetssinne att se en vårdslös dräkt vid ett fint dukat bord på en elegant restaurant. Det kan ta bort mer än halva nöjet för mig. Det finns storgubbar som tycka om att stryka under sin storhet genom att gå klädda som lumpsamlare²³: sådant är oanständigt.

Jag hade stämt möte med Markel vid Tornbergs klocka. Jag kände mig lätt och fri, förnygrad, förnyad, liksom tillfrisknad från en sjukdom. Den friska höstluften tycktes mig kryddad med en doft från ungdomsåren. Kanske det kom av cigaretten som jag rökte; jag hade fått fatt i en sort som jag var förtjust i förr i världen men som jag inte har rökt på många år ... Jag fann Markel vid ett pärlande²⁴ humör, med en halsduk som liknade ett fjälligt grönt ormskinn, och i det hela taget riggad så att konung Salomo²⁵ i all sin härlighet inte var på långt när så chic som han. Vi satte oss upp i en droska, kusken skyldrade med piskan, slog en klatsch för att stimulera sig själv och hästen och körde i väg.

Jag hade bett Markel att pr telefon försäkra oss om ett bord vid verandaräcket, han har nämligen mera auktoritet på stället än jag. Vi fördrevo tiden med en akvavit, ett par sardiner och några salta oliver, medan vi gjorde upp programmet: Potage à la chasseur, sjötungsfilet, vaktel, frukt. Chablis; Mumm extra dry; Manzanilla.

– Du kom inte ut till Rubins i torsdags? frågade Markel. Värddinnan saknade dig mycket. Hon säger att du har ett så trevligt sätt att tiga på.

– Jag var förkyld. Alldeles omöjlig. Satt hemma och lade patience hela förmiddagen, och när det blev middagstid gick jag till sängs. Vad var det för folk där?

– Ett helt menageri²⁶. Birck bland andra. Han har lyckats bli av med sin binnikemask²⁷. Rubin berättade hur det gick till: Birck fattade för en tid sedan det högtidliga beslutet att ge fan i sitt ämbetsverk och ägna sig uteslutande åt litteraturen. Och när binnikemasken fick nys om den saken, fattade det kloka djuret också sitt beslut och gav sig av till en annan marknad.

– Nå, tänker han göra allvar av beslutet? Jag menar Birck?

²³ *lumpsamlare*: någon som samlar lump, det vill säga gamla och trasiga textilier

²⁴ *pärlande*: sprudlande

²⁵ *kung Salomo*: enligt Bibeln kung över Israel under 900-talet f. Kr. Förknippas med makt, rikedom och vishet.

²⁶ *menageri*: djurpark

²⁷ *binnikemask*: parasit som lever i tarmen hos människor eller andra djur

– Inte. Han nöjer sig med det redan vunna resultatet och stannar kvar i tullen. Och nu vill han försöka göra troligt att det bara var en krigslist ...

Jag tyckte mig se Klas Reckes ansikte skymta fram vid ett bord långt borta. Det var verkligen han. Han var i *partie carrée*²⁸ med en annan herre och två damer. Jag kände ingen av dem.

– Vilka är det Recke sitter med där borta? frågade jag Markel.

Han vände sig om men kunde inte få ögonen varken på Recke eller hans sällskap. Sorlet steg runt om oss i tävlan med orkestern, som intonerade *Boulangermarschen*. Markel mörknade. Han är lidelsefull *dreyfusard*²⁹ och såg i detta musiknummer en *antidreyfusistisk demonstration*, tillställd av något *löjtnantskotteri*.

– Klas Recke? återtog han. – Jag ser honom inte. Men han är väl ute och gycklar med sina blivande släktingar. Han seglar snart in i hamnen³⁰, tänker jag. En flicka med pengar har kastat sina för resten mycket vackra ögon på honom. Men à propos vackra ögon, så hade jag en ung fröken Mertens till bords vid middagen hos Rubins. En rar flicka, rent förtjusande. Jag har aldrig träffat henne där förr. Jag minns inte hur det föll sig, men jag råkade nämna dig, och så snart hon fått klart för sig att vi voro goda vänner, talade hon bara om dig hela tiden och frågade mig om allt möjligt som jag inte kunde svara på ... Så med ens tvärtystnade hon och blev röd i örsnibbarna. Jag kan inte förstå annat än att hon är kär i dig.

– Du är litet hastig i dina slutsatser, insköt jag.

Men jag tänkte på vad han hade sagt om Recke. Jag visste inte vad jag skulle tro: Markel pratar så mycket som det inte är något i. Han har nu en gång den svagheten. Och jag ville inte fråga. Men han talade alltjämt om fröken Mertens, och talade så varmt att jag fann mig föranledd att skämta:

– Du är tydligen kär i henne själv, det bränner ju genom västen! Tag henne, kära Markel, jag blir ingen farlig rival. Mig slår du lätt ur brädet.

Han skakade på huvudet. Han var allvarlig och blek.

– Jag är ur leken, svarade han.

²⁸ *partie carrée*: en grupp om två kvinnor och två män; dubbeldejt

²⁹ *dreyfusard*: person som höll på Dreyfus under Dreyfus-affären.

³⁰ *segla in i hamnen*: dvs gifta sig

Jag sade ingenting, och det blev tyst. Kyparen serverade champanjen med en tempeltjänares allvar. Musiken började förspelet till *Lohengrin*³¹. Den gångna dagens skyar hade drivit undan och lagrat sig i rosiga strimmor vid horisonten, men däruppe hade rymden blånat till ett djupt oändligt blått, blått som denna underbara blå musik. Jag lyssnade till den och glömde mig själv. Den sista tidens tankar och grubbel och den handling som det mynnat ut i tycktes mig flyta långt bort i det blå som något redan borta och redan överkligt, något avsondrat och fränksilt som aldrig skulle bekymra mig mer. Jag kände att jag aldrig skulle komma att vilja eller kunna göra något sådant mer. Var det alltså en villfarelse? Jag hade ju dock handlat efter bästa förstånd. Jag hade vägt och prövat, för och mot. Jag hade gått till botten med saken. Var det en villfarelse? Det fick vara det samma. I orkestern bröt just nu det hemlighetsfulla ledmotivet igenom: »Du skall icke fråga!» Och jag tyckte mig i denna mystiska tonserie och dessa fyra ord läsa en plötslig uppenbarelse av en urgammal och hemlig visdom. »Du skall icke fråga!» Icke gå till botten med tingen: då går du själv till botten. Icke söka efter sanningen: du finner den icke och förlorar dig själv. »Du skall icke fråga!» Den sanningsmängd, som är dig tjänlig, får du till skänks; den är blandad med villfarelse och lögn, men det är för din hälsas skull, oblandad skulle den bränna dina inälvor. Försök inte att rensa bort lögnen ur din själ, det följer så mycket med som du inte har tänkt på, du tappar bort dig själv och allt som är dig kärt. »Du skall icke fråga!»

– När man vill ha anslag till operan av riksdagen, sade Markel, måste man plugga i den att musiken har ett »förädlade inflytande». Jag skrev själv något liknande nonsens i en ledare härom året. Det är för resten ett slags sanning, fast uttryckt i en för våra lagstiftare fattbar översättning. På originalspråket skulle det heta: musiken eggjar och styrker; den stegrar och bekräftar. Den bekräftar den fromme i hans menlöshet, krigaren i hans mod, den utsvävande i hans laster. Biskop Ambrosius förbjöd kromatiska³² gånger i kyrkomusiken, emedan de efter hans personliga erfarenhet väckte okyska föreställningar. På 1730-talet fanns det en pastor i Halle, som i Händels musik såg en tydlig bekräftelse på augsburgiska bekännelsen³³. Jag har boken.

³¹ *Lohengrin*: opera av Richard Wagner (1813–1883), där att kräva att få reda på sanningen innebär att man förlorar sin älskade.

³² *kromatisk*: en slags skala (tonföljd) i musik

³³ *augsburgska bekännelsen*: en text om hur kristen protestantisk tro ska vara, en av grunderna för Svenska kyrkan; *Georg Friedrich Händel* (1685–1789), kompositör.

Och en god wagnerian³⁴ bygger upp en hel livsåskådning på ett motiv ur Parsifal³⁵.

Vi hade kommit till kaffet. Jag räckte Markel mitt cigarrfodral. Han tog en cigarr och betraktade den uppmärksamt:

– Den här cigarren har en allvarlig uppsyn, sade han. Den är bestämt riktig. Jag var eljest litet orolig för cigarrfrågan. Som läkare vet du nog att de goda cigarrerna äro de giftigaste. Därför var jag ängslig för att du skulle ge mig någon förbannad smörja.

– Käre vän, svarade jag, ur hygienisk synpunkt är hela den här middagen ett hån mot förnuftet. Och vad cigarren beträffar, så tillhör den den esoteriska³⁶ riktningen inom tobaksindustrien. Den vänder sig till de utvalda.

Publiken hade glesnat omkring oss, det elektriska ljuset skruvades upp, och det började skymma därute.

– Jo – sade Markel plötsligt – nu ser jag Recke. Jag ser honom i spegeln. Och han är mycket riktigt i sällskap med den dam som jag gissade. De andra i sällskapet känner jag inte.

– Nå, och vem är hon?

– Fröken Lewinson, dotter till fondmäklaren som dog härom året ... Hon har en halv miljon.

– Och du tror att han tänker gifta sig för pengar ...?

– För all del, visst inte. Klas Recke är en fin man. Du kan vara lugn för att han sköter om att han först blir lidelsefullt förälskad i henne, och sedan gifter han sig av kärlek. Det där kommer han att göra så bra, att pengarna nästan bli en överraskning för honom.

– Känner du henne?

– Jag har träffat henne ett par gånger. Hon ser mycket bra ut. Näsbenet är bara litet för skarpt³⁷, och förståndet för resten också. En ung dam som med omutlig rättrådighet skiftar sol och vind mellan Spencer³⁸ och Nietzsche och säger »där och där har den rätt, men där och där har den andra träffat pricken» – hon inger mig en viss oro, men inte av den rätta sorten ... Vad var det du sa?

³⁴ *wagnerian*: fan av Wagner

³⁵ *Parsifal*: en opera av Wagner.

³⁶ *esoterisk*: svårtillgänglig, endast för invigda

³⁷ *Näsbenet är bara lite för skarpt*: Markel syftar på att fröken Lewinson är judinna

³⁸ *Herbert Spencer* (1820–1903) brittisk filosof med mera

Jag hade inte sagt någonting. Jag satt i tankar, och mina läppar hade kanske rört sig med tankarna, jag hade kanske mumlat något för mig själv utan att veta det ... Jag såg henne för mig, henne som jag ständigt tänker på. Jag såg henne gå av och an i skymningen på en tom gata och vänta på någon som icke kom. Och jag mumlade för mig själv: Kära, det här är ditt eget. Det här måste du gå igenom själv. Här kan jag inte hjälpa dig, och om jag också kunde så ville jag inte. Här måste du vara stark. Och jag tänkte vidare: Det är gott att du är fri och din egen nu. Så kommer du lättare igenom det.

– Nej, Glas, det här går inte längre, sade Markel bekymrad. Hur länge tänker du att vi skall sitta här utan en droppe whisky?

Jag ringde på kyparen och beställde whisky och ett par filter, ty det började bli kallt. Recke bröt upp med sitt sällskap och passerade vårt bord utan att se oss. Han såg över huvud taget ingenting. Han gick med den snörräta gången hos en man som tagit fast sikte på ett mål. En stol stod litet i vägen, han såg den inte och stötte omkull den. Det hade blivit tomt omkring oss. Det susade höstligt i träden. Skymningen grånade och tätnade. Och draperade i våra filter som i röda mantlar sutto vi länge kvar och talade om både låga och upphöjda ting, och Markel sade saker som voro alltför sanna att kunna fästas med skrifttecken på ett papper, och som jag har glömt.

27 augusti.

Åter en dag som gått, och det är natt igen och jag sitter vid mitt fönster.

Du ensamma, du kära.

Vet du det redan? Lider du? Stirrar du med vakna ögon i natten? Vrider du dig i ångest i din bädd?

Gråter du? Eller har du inga tårar mer?

Men han kanske narrar henne i det längsta. Han är hänsynsfull. Han tar hänsyn till att hon har sorg efter sin man. Han har inte låtit henne ana något än. Hon sover gott och vet om ingenting.

Kära, du måste vara stark när det kommer. Du måste komma över det. Du skall se att livet ännu har mycket för dig.

Du skall vara stark.

4 september.

Dagarna komma och gå, och den ena är den andra lik.

Och osedligheten, den florerar fortfarande, kan jag märka. I dag var det för ombytes skull en mansperson, som ville att jag skulle hjälpa hans fästmö ur knipan. Han påstod att vi hade varit skolkamrater. Han talade om gamla minnen och rektor Snuffe i Ladugårdslandet.

Jag var obeveklig. Jag läste upp min läkared för honom. Den imponerade på honom till den grad att han bjöd mig två hundra kronor kontant och en växel på samma belopp jämte obrottslig vänskap för livet. Det var nästan rörande; han såg ut att ha det smått.

Jag körde ut honom.

7 september.

Från mörker till mörker.

Liv, jag förstår dig inte. Jag känner ibland en andlig yrsel, som viskar och varnar och mumlar om att jag har gått vilse. Jag kände så helt nyss. Då tog jag fram mitt rättegångsprotokoll: de dagboksblad, där jag höll förhör med de båda rösterna i mitt inre: den som ville och den som icke ville. Jag läste det om och om igen, och jag kunde inte finna annat än att den rösten, som jag till sist lydde, var den som hade rätta klangen, och att det var den andra som var ihålig. Den andra rösten var kanske den klokaste, men jag skulle ha mist den sista aktningen för mig själv om jag lytt den.

Och ändå – ändå –

Jag har börjat drömma om prästen. Det var ju att förutse, och just därför förvånar det mig. Jag hade tänkt att jag skulle slippa ifrån det just därför att jag hade förutsett det.

*

Jag förstår att konung Herodes³⁹ icke tyckte om sådana profeter som gingo omkring och uppväckte döda. Han högaktade dem i övrigt, men denna gren av deras verksamhet ogillade han ...

*

³⁹ Herodes: Herodes lät enligt Bibeln döda alla pojkar under två år efter en spådom om att Messias (Jesus) skulle födas.

Liv, jag förstår dig inte. Men jag säger inte att det är ditt fel. Jag håller det för mera troligt att jag är en vanartig son än att du är en ovärdig mor.

Och det har till sist börjat gå upp för mig som en aning –: det är kanske icke meningen att man skall förstå livet. Allt detta raseri att förklara och förstå, all denna sanningsjakt är kanske en avväg. Vi välsigna solen, därför att vi leva just på det avstånd ifrån den som är oss nyttigt. Några millioner mil närmare eller längre bort, och vi skulle förbrinna eller förfrysa. Om det nu vore med sanningen som med solen?

Den gamla finska myten säger: den som ser guds ansikte måste dö.

Och Oidipus. Han löste sfinxens gåta och blev den eländigaste bland människor.

Icke gissa gåtor! Icke fråga! Icke tänka! Tanken är en syra som fräter. Du tänker i början, att den blott skall fräta på det som är murket och sjukt och som skall bort. Men tanken tänker inte så: den fräter blint. Den börjar med det rov som du helst och gladast kastar åt honom, men du skall inte tro att det mättar honom. Han slutar inte förr än han gnagt sönder det sista du har kärt.

Jag borde kanske inte ha tänkt så mycket; jag borde hellre ha fortsatt mina studier. »Vetenskaperna äro nyttiga därigenom att de hindra människan från att tänka.» Det är en vetenskapsman som har sagt det. Jag borde kanske också ha levat livet, som det heter, eller levat lusen, som det också heter. Jag borde ha åkt på skidor och sparkat fotboll och levat friskt och muntert med kvinnor och vänner. Jag borde ha gift mig och satt barn i världen: borde ha gjort mig plikter. Sådant blir hållhakar och stöd. Det är kanske också dumt, att jag inte har kastat mig i politiken och uppträtt på valmöten. Också fosterlandet har krav på oss. Nå, det kan jag kanske hinna med ännu ...

Första budet: du skall icke förstå för mycket.

Men den som förstår det budet, han – har redan förstått för mycket.

Jag yrar, det går i cirkel för mig.

Från mörker till mörker.

9 september.

Jag ser henne aldrig.

Ofta går jag ett slag ut på Skeppsholmen, bara därför att det var där jag talade med henne sist. I kväll stod jag på höjden vid kyrkan och såg solen gå ner.

Det slog mig hur vackert Stockholm är. Jag har inte tänkt mycket på det förr. Det står jämt i tidningarna att Stockholm är vackert, därför fäster man sig inte vid det.

20 september.

På middagen hos fru P. i dag talades det om Reckes förestående förlovning som om en känd sak.

... Jag blir allt omöjligare i sällskap. Jag glömmer att svara när man talar till mig. Ofta hör jag det inte. Jag undrar om min hörsel börjar bli försvagad?

Och så dessa masker! De gå med mask allesammans. Till på köpet är det deras största förtjänst. Jag skulle inte vilja se dem utan. Ja, inte heller själv visa mig utan! Inte för dem!

För vem då?

Jag gick därifrån så tidigt jag kunde. Jag gick och frös på hemvägen; det har plötsligt blivit kalla nätter. Jag tror att det blir en kall vinter.

Jag gick och tänkte på henne. Jag mindes första gången hon kom till mig och bad om min hjälp. Hur hon plötsligt blottade sig och rörde sin hemlighet utan att det alls behövdes. Hur varmt hennes kind brann den gången! Jag minns att jag sade: sådant skall man hålla hemligt. Och hon: Jag ville säga det. Jag ville att ni skulle veta vem jag är. – Om jag nu skulle gå till henne med min nöd liksom hon kom till mig? Gå till henne och säga: jag härdar inte ut att ensam veta vem jag är, att gå med mask, ständigt, för alla. En måste jag blotta mig för; en måste veta vem jag är ...

Å, vi skulle bara bli vansinniga bägge.

Jag drev på måfå genom gatorna. Jag kom till huset där hon bor. Det lyste i ett av hennes fönster. Det var ingen rullgardin nerfälld; hon behöver ingen, det är stora obebyggda tomter med brädgårdar och sådant på andra sidan gatan, ingen kan se in. Jag såg heller ingenting, ingen mörk gestalt, ingen arm eller hand som rördes, bara gult lampsken på muslinsgardinen. Jag tänkte: vad gör hon nu, vad sysslar hon med? Läser i en bok, eller sitter med huvudet i händerna och tänker, eller reder sitt hår för natten ... Å, om jag vore där, om jag fick vara där hos henne ... Ligga där och se på henne och vänta, medan hon reder sitt hår framför spegeln och långsamt löser upp sina kläder ... Men inte

som en början, en första gång, utan som ett led i en lång, god vana. Allt, som har en början, har också ett slut. Det skulle varken få ha början eller slut.

Jag vet inte hur länge jag stod där orörlig som en bildstod. En vattrad skyhimmel, svagt genomskimrad av månsken, rörde sig över mitt huvud långsamt som ett fjärran landskap. Jag frös. Gatan låg tom. Jag såg en nattvandrerska komma fram ur mörkret och närma sig. Kommen halvt förbi mig stannade hon, vände sig om och såg på mig, med hungriga ögon. Jag skakade på huvudet: då gick hon och blev borta i mörkret.

Plötsligt hörde jag en nyckel rassla i låset till porten, den öppnades och en mörk gestalt gled ut ... Var det verkligen hon ..? Som går ut mitt i natten, och utan att ha släckt sin lampa ..? Vad är detta? Jag tyckte att hjärtat stannade i mig. Jag ville se vart hon gick. Jag gick långsamt efter.

Hon gick bara till brevlådan i hörnet, kastade ner ett brev och skyndade sig fort tillbaka. Jag såg hennes ansikte under en lykta: det var blekt som lärft⁴⁰.

Jag vet inte om hon såg mig.

*

Aldrig blir hon min; aldrig. Jag gjorde aldrig hennes kind röd, och det var inte jag som hade gjort den så kritblek nu. Och aldrig skall hon med ångest i hjärtat ila över gatan om natten med ett brev till mig.

Mig gick livet förbi.

7 oktober.

Hösten härjar mina träd. Kastanjen utanför fönstret är redan naken och svart. Molnen fara i tunga skockar över taken, och jag ser aldrig solen.

Jag har skaffat mig nya gardiner i mitt arbetsrum: helt vita. Då jag vaknade i morse trodde jag först att det hade snöat; det var alldeles samma dager i rummet som när den första snön har kommit. Jag tyckte jag kände lukten av nyfallen snö.

Och snart kommer den, snön. Man känner den i luften.

Den skall vara välkommen. Låt den komma. Låt den falla.

⁴⁰ lärft: vitt tyg